

Lausunto

14.5.2024

MV/00146/2023

1 (13)

Viite UUELY/10736/2020

Asia **HELSINKI, Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin rakennussuojelu,
Nordenskiöldinkatu 12**

Museovirasto on perehtynyt suojeluesitykseen ja antaa erityisistunnossa 14.5.2024 käsiteltynä lausuntonaan seuraavan.

SUOJELUASIAN VIREILLETULO

Suomen Docomomo Suomi Finland ry on 25.09.2020 esittänyt Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suojelemista rakennusperintölain (laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010) säädösten ja määräysten nojalla.

Kansaneläkelaitoksen pääkonttori sijaitsee osoitteessa Nordenskiöldinkatu 12, 00250 Helsinki, Helsingin 14. kaupunginosassa, korttelissa 507, tontilla 12.

Kiinteistön omistaja ja haltija on Kansaneläkelaitos.

Suojeluesityksen perusteluina todetaan mm. seuraavaa:

Kansaneläkelaitoksen pääkonttori kuuluu kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernismin merkkiteosvalikoimaan, jossa on noin 90 keskeistä modernin arkkitehtuurin kohdetta. Rakennuksen arkkitehtoninen ja kulttuurihistoriallinen merkitys on poikkeuksellisen suuri. Pääkonttori on valtakunnallisesti merkittävä mm. rakennustaiteellisen merkityksen ja rakennuksen käytön kannalta. Ainutlaatuinen rakennus on erityisen edustava esimerkki myös Alvar Aallon tuotannosta.

Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisen hengen mukaisessa asussaan niin ulkoasultaan kuin sisätiloiltaan. Se ilmentää alkuperäistä arkkitehtuuria ja käyttöä sekä niiden jatkumista. Pääkonttori kuvastaa Kansaneläkelaitoksen historiaa sekä hyvinvointivaltion rakentamista.

Omistaja on hoitanut rakennusta pääpiirteissään hyvin perustuen ajantasaisiin rakennushistoriallisiin selvityksiin ja suojelunhallintasuunnitelmiin yhteistyössä Aalto-säätiön kanssa. Suojelu ei muuttaisi Aalto-säätiön ja Kelan välisiä vakiintuneita

käytäntöjä mutta turvaisi säilymisen myös muodollisesti siten kuin suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteoksen arvoon kuuluu. Rakennusta ei ole suojeltu voimassa olevassa asemakaavassa vuodelta 1982. Suojelu rakennusperintölain nojalla on erityisen perusteltua sisätiloihin liittyvien arvojen kannalta.

KOHTEEN HISTORIA JA KUVAUS

Kansaneläkelaitoksen toimitalo sijaitsee Taka-Töölön kerrostaloalueen valtakunnallisesti merkittävässä rakennetussa kulttuuriympäristössä RKY 2009. Toimitalo on yksi alueen julkisista rakennuksista, jotka on merkityksensä vuoksi yksilöity kohteen kuvauksessa:

”Taka-Töölössä kolmionmuotoisella tontilla, josta alkaa osittain terassoitu Kirjailijapuisto, on arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema Kansaneläkelaitoksen toimitalo. Rakennuskokonaisuus ryhmittyy puiston jatkeena olevan istutetun, katutasoa ylempänä olevan pihan ympärille. Työtilat rajaavat pihaa terassoituvana rakennuksena, ruokasali ja kirjasto muodostavat paviljonkimaiset rakennusosat. Rakennuksen sisätiloista merkittävimmät ovat henkilökunnan kirjasto ja asiakastilaksi suunniteltu korkea keskushalli.”

Eduskunta sääti 1937 kansaneläkelain. Sen toteuttamiseksi perustettiin Kansaneläkelaitos eli KELA, jonka pääkonttorin suunnittelusta järjestettiin 1948 arkkitehtuurikilpailu. Rakennuksen oli alun perin tarkoitus tulla toiseen paikkaan, Mannerheimintien varrelle. Alvar ja Aino Aalto voittivat kilpailun ehdotuksellaan "Forum revidium".

Nykyiselle paikalleen Taka-Töölöön, kolmiomaiselle tontille sijoittuvan rakennuksen ensimmäiset luonnokset Alvar Aalto päiväsi 1952. Seitsenkerroksinen toimisto- ja hallintorakennus valmistui 1956. Koko korttelin käsittävällä rakennuksella on huomattava asema Taka-Töölön kaupunkikuvassa sijaiten Tavastjernankadun ja Mikael Lybeckin kadun välisen puistoakselin päätteinä sekä Nordenskiöldinkadun ja Messeniuksenkadun kulmasta Mannerheimintielle avautuvassa katunäkymässä. Lastenlinna ja pääkonttori muodostavat puistoakselin päätteinä merkittävän parin, joka symbolisoi sodanjälkeisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista.

Kansaneläkelaitoksen pääkonttori on aikansa merkkiteos ja keskeinen teos Alvar Aallon tuotannossa. Rakennus edustaa sotienjälkeistä toimistorakentamista ja 1950-luvun suomalaista punatiiliarkkitehtuuria. Se ilmentää hyvin toisen maailmansodan jälkeistä sosiaaliseen tasa-arvoon pyrkintää hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista. Huolellinen, mutta samalla rakennuksen erityisarvoa korostava sovittaminen kaupunkirakenteeseen, rakennusvolyymien ja pihatilan suhde, hierarkkisesti jäsennetyt sisätilat, yksityiskohdiltaan viimeistelty arkkitehtuuri sekä kiinteä ja irtain sisustus tekevät kohteesta kokonaistaideteoksen.

Kohteesta on tehty laaja rakennushistoriaselvitys ja inventointi (Kati Kleimola & Jaakko Penttilä / Alvar Aalto -museon rakennusperintöosasto, 2004–2006). Rakennushistoriaselvitystä on täydennetty 2018 (Kansaneläkelaitos päätoimitalo. Muutos- ja korjaustyöt 2004–2017, Alvar Aalto -säätiö). Rakennuksesta on laadittu Sisätilojen säilyttämisen hallintasuunnitelma (Alvar Aalto -säätiö, 2018).

RAKENNUKSEN JÄSENTELY, ULKOARKKITEHTUURI JA RAKENNUSRUNKO

Pääosa rakennuksesta käsittää toimistotiloja, jotka sijaitsevat korttelikokonaisuuden 4–7-kerroksisissa osissa. Rakennuksen ytimessä on korkea, kerrosten läpi ulottuva

halli, joka alun perin oli asiakaspalvelutila. Kirjasto ja ruokasali erottuvat korttelissa matalina paviljonkeina. Kokonaisuuden kannalta tärkeä teema on katutasosta korotettu piha, ns. kansalaistori. Se on keskeinen, kun ajatellaan eri osiin jaettua rakennusta, pihatilan jäsentelyä ja kokonaisuuden suhdetta ympäröivään kaupunkitilaan.

Rakennus kiertyy pihan ympärille eriluonteisine osineen. Nordenskiöldinkadun ja Messeniuksenkadun puoleiset osat polveilevat asettumatta katulinjoihin. Mannerheimintien suuntaan pääjulkisivu näkyy kokonaisuutena. Puiston suuntaan rakennuksen volyymi laskeutuu porrastetusti. Varsinaisen konttorirakennuksen punatiilisestä olemuksesta poikkeavat kirjasto- ja ruokasalipaviljongit, joiden julkisivut on päällystetty tummanharmailla graniittilaatoilla, ruokasalin myös osin kuparilla. Rakennusmassat vaikuttavat ulkoa erillisiltä, mutta niiden välillä on pihakannen alainen kulkuyhteys. Ratkaisuilla Aalto on saavuttanut inhimillisemmän vaikutelman ja onnistunut välttämään kookkaille julkisille rakennuksille ominaista mahtipontisuutta.

Käsityövaltainen punatiiliarkkitehtuuri on merkittävä vaihe suomalaisen arkkitehtuurin historiassa, mikä näkyi myös monien muiden arkkitehtien suunnittelussa. Aallon tuotannossa 1940–1950-luvut olivat punatiilien, kuparipellitysten ja puu yksityiskohtien sävyttämien julkisten rakennusten kautta.

Rakennuksen julkisivujen materiaalivalikoima koostuu punatiilestä, kuparista ja graniitista. Ikkunanauhat ja vaakasuuntaiset tiilikaistat leimaavat toimisto-osia. Päätyjen umpinaisia tiilipintoja on jäsenetty välipohjien kohdilla kulkevilla vaakasuuntaisilla kuparilistoilla. Päätyseinissä on ikkunanauhan kohdalla pystysuuntainen kuparireunus.

Tummanharmaa graniitti hallitsee kirjasto- ja ruokasalivolyyymien julkisivuja. Graniitilla on verhottu myös rakennuksen sokkelit ja muurirakenteet. Lisäksi graniittilaatoin on päällystetty pihan kävelyalueet, terassi sekä jalkakäytävä pääsisäänkäynnin edustalta ja osittain koillissivulta sekä osa rakennuksen edustan kolmionmuotoista aukiota. Myös ulkoportaot ja niihin paikoitellen liittyvät ”jalkalistat” ovat graniittia.

Kupariverhousta on käytetty rakennuksen julkisivuissa monessa eri muodossa. Kupariprofiililevyillä on verhottu ruokasalipaviljongin länsisivun esiintymislavauloke ja konttorirakennuksen pohjoispäädyn porrashuone, tekninen kuilu ja savupiippu sekä vesikaton yläpuolisten tilojen ulkoseinät. Profiloituja levyjä on myös vapaasti seisovissa pilareissa ja ikkunanauhojen umpiosissa. Toisen kerroksen pohjois-, itä- ja eteläjulkisivuja sekä ruokasalipaviljongin pihajulkisivua on päällystetty kuparilaatoin. Lisäksi parvekkeiden ja terassien kaiteissa on kuparisia yksityiskohtia ja osia. Pääsisäänkäynnin ja pihalle johtavan portaikon viereisen julkisivun alaosassa on kupariverhottu vyöhyke. Katutasoin ikkunoiden edessä on messinkinen pystysäleikkö. Nämä ulkoseinän tummat osat yhdessä sokkelin kanssa muodostavat visuaalisesti erottuvan jalustan ylemmälle tiilijulkisivulle. Messinkiä, pronssia ja kuparia on käytetty myös tärkeimmissä ulko-ovissa.

Pääsisäänkäyntiä on korostettu hienovaraisesti. Kahden alimman kerroksen ulkoseinäpinta on vedetty hieman ylempää julkisivuosuutta sisemmäksi. Sisäänkäynnin yläpuolella on kuparista muovattu pieni katos valaisimineen. Pääsisäänkäynnin ulko-ovet erottuvat umpipintaisina niitä ympäröivästä säleikön jäsentämästä lasiseinästä. Kokonaisuutta täydentää pronssinen nimitaulu. Julkisivun edessä on matala graniittipenkki.

Rakennuksen vinot katto-osuudet ovat kuparipeltikatteisia. Tasakatto-osuuksilla on kattoikkunoita. Kelahallin korkeat lasiprismat muodostavat oman merkittävän kokonaisuutensa, joka näkyy puiston suunnasta katsottuna myös katukuvassa.

Rakennuksessa on kaksi kattoterassia, toinen lounas- ja seurusteluhuoneiden yhteydessä, ja toinen on liittynyt rakennuksen luoteispäässä olleisiin asuntoihin. Asunnoissa oli myös ranskalaisia parvekkeita.

Ulkovalaisimet on suunniteltu yksilöllisesti kohteeseen. Rakennuksen ulkoseiniin asennetut valaisimet ovat kuparia, kuten monessa muussa Aallon kohteessa.

Rakennusrunko

Rakennuksen kantava runko koostuu pääasiassa betonipilareista ja palkeista. Ruokasalipaviljongissa kantavana rakenteena ovat teräsbetonikehät. Kirjastopaviljongin seinissä on kantava tiilimuuraus. Osa väliseinistä on kantavia punatiiliseiniä.

SISÄTILAT JA SISUSTUS

Alvar Aallon arkkitehtitoimiston suunnittelu oli yleensä kokonaisvaltaista ulkotilojen ja -arkkitehtuurin lisäksi tilahierarkiassa korkealla olevissa sisätiloissa. Kelan pääkonttorissa tällaisia tiloja olivat etenkin julkiset tilat, hallinnon yläkerroksissa sijaitsevat kokous- ja edustustilat sekä henkilökunnan kollektiiviseen käyttöön suunnitellut tilat. Yksityiskohtaisesti suunniteltiin mm. portaat ja kaiteet, alakatot, ikkunat, ulko- ja sisäovien detaljit sekä valaisimet ja irtain kalustus. Pinta- ja materiaalivalinnat tehtiin huolella. Aallon tuotannolle ominaisia materiaaleja ovat kiiltäväksi lasitetut keraamiset sauvat sekä valkoinen marmori, jota on tässä kohteessa käytetty mm. sisääntuloaulan lattiassa. Sisätiloissa on erityisesti tähän rakennukseen tehtyjä erivärisiä (valkoinen, harmaa, sininen, ruskea ja beige) keraamisia sauvoja.

Rakennuksen sisätilat voidaan rakennushistoriaselvityksen mukaan ryhmitellä hierarkialtaan seuraavasti:

- alun perin julkisiksi suunnitellut tilat (ent. Helsingin piiritoimisto, nyk. Kela-halli siihen liittyvine aulatiloineen sekä kirjasto)
- kollektiiviset ja edustustilat (valtuutettujen ja hallituksen kokoushuoneet, hallituksen ruokasali seurusteluhuoneineen ja kabinetteineen, toimintoja kokoava ”henkilökunnan katu”, voimistelusalit ja henkilökunnan ruokasali)
- ”konttorimaiseman” toimistohuoneet käytävineen
- asunnot (muutettu 1980–90-luvuilla osaksi ”konttorimaisemaa”)
- arkisto-, varasto, huolto- tms. tekniset tilat

Pääsisäänkäyntiin liittyvät tuulikaappi, aulatilat ja käytävät ovat erityisen huoliteltuja. Korkeatasoiset materiaalit kuten marmori, keraamiset sauvat ja mahankei sekä tiloihin suunnitellut valaisimet ja kalusteet korostavat tilojen merkitystä. Aulasta on suora yhteys Kela-halliin, entiseen asiakaspalvelutilaan, jonka matalassa osassa aulan materiaalit ja yksityiskohdat myös jatkuvat. Usean kerroksen korkuinen halli saa luonnonvaloa korkeista prismanmuotoisista kattoikkunoista.

Henkilökunnan sisäänkäynti pääsisäänkäynnin oikealla puolella johtaa sisäkadulle, jonka kautta kuljetaan rakennuksen pohjakerroksessa kirjastoon, ruokasaliin sekä entiseen voimistelusaliiin. Puhtaaksimuurattu punatiili ja tiililaattalattia antavat tilasarjalle oman leimansa.

Säilyttämisen hallintasuunnitelmassa on todettu rakennuksen merkittäväksi ominaisuudeksi myös sisäisen liikenteen tilat. Yksi päätoimitalon arkkitehtuurin keskeisiä ominaisuuksia on suuren rakennuksen sisäiseen logistiikkaan liittyneet kulkureitit. Henkilökunnan ja asiakkaiden liikkuminen osittain eroteltiin omille alueilleen ja näitä palveleviin sisäänkäynteihin. Päätoimitalon liikenteen toiminnallinen ratkaisu oli syntyvaiheessaan innovatiivinen. Esimerkiksi A-porrashuoneen kaksoisporras mahdollistaa kussakin kerroksessa yhteydet kahteen kohtaan.

Rakennuksen kirjastolla on arkkitehtoninen itseisarvo. Siinä on käytetty pienoiskoossa Aallon kirjastorakennusten teemoja: tasovaihteluita, pyöreitä kattoikkunoita ja erityisiä, mm. luku- ja hyllyvalaisimia.

Ruokasaliin nouseaan sisäkadulta portaakkoa. Tila avautuu suurten ikkunoiden kautta sisäpihalle. Niistä tulevaa luonnonvaloa täydentävät salin takaosan kattoikkunat, jotka ”sieppaavat ja suuntaavat” valoa. Keraamiset sauvalaatat monine väreineen ovat tärkeä osa salin arkkitehtuuria samoin kuin kattoa peittävät alkuperäisen kattolämmityksen säteilylevyt.

Valtuutettujen ja hallituksen kokoushuoneet, hallituksen ruokasali seurusteluhuoneineen ja kabinetteineen sijaitsevat 5. ja 6. kerroksessa. Tilat ja niihin liittyvät aulat on viimeistelty huolella.

Tilojen hierarkia välittyy yksityiskohdissa ja materiaalivalikoimissa, jotka myös palvelevat tilojen käyttötapoja. Kulutukselle alttiissa tiloissa ja kohdissa tyypillisiä ovat luonnonkivi, tiili- ja keraamiset laatat. Parkeetit, puiset verhoukset ja yksityiskohdat ovat yleisempiä kokous- ja edustustiloissa.

Valaisimilla ja huonekaluilla oli alun perin huomattava merkitys rakennuksen kokonaisuudessa, jonka tavoitteena oli kokonaistaideteoksen hengessä toteutettu rakennus. Rakennuksen sisustussuunnittelun yhteydessä syntyi kaikkiaan kymmenkunta valaisinmallia, joista osa siirtyi pian Artekin valaisinmallistoihin. Valaisinten säilyneisyyden aste on merkittävä, koska monesta myöhemmästä Aallon kohteesta niihin suunnitellut valaisimet ovat hävinneet.

Toimistokerroksissa on pääosin keskikäytävä. Muutamissa kohdissa luonnonvaloa on kattoikkunoilla tuotu sekä käytäville että huonetilojen puolelle. Toimistotiloihin suunniteltiin kaksi omaa valaisintyyppiä.

ULKOALUEET

Ulkotilojen materiaalivalinnat, istutukset, vesiaiheet ja valaistus olivat tärkeä osa suunnittelua. Rakennuksen piha-alue jakautuu isoon keskuspihaan sekä ravintolan ja kirjaston väliin jäävään kapeaan viheralueeseen. Pihan poikki johtaa graniittilaatoin kivetty jalankulkualue. Korttelin molemmilta puoliilta johtaa kulkureitit keskuspihalle. Pääsisäänkäynnin vasemmalta puolelta nousevat portaat rakennusrungon lävitse toisen kerroksen tasalla sijaitsevalle pihalle. Pihataso avautuu Nordenskjöldinkadun suuntaan avoimena, pylväiden kannattelemana pilotis-kerroksena. Portaiden vieressä kadun puolella kohoaa kolme Aallolle tyypillisesti punaista lipputankoa kallion päällä. Porrastetun eteläisen julkisivun jalustamuurin kanssa katulinjassa vuorottelee jalkakäytävää reunustava kalliroleikkaus, joka on päältä nurmetettu. Kolmiomaisen tontin eteläisin kulma on istutusten peittämä. Kirjasto- ja ruokasaliin väliselle pihalle nousevat graniittiportaot Nordenskjöldinkadulta. Länneä muurien rajaamalle

pihalle noustaan ruokalasiiven vieritse kulkevaa kapeahkoa portaikkoa pitkin. Minna Canthin kadun puolella kadun ja rakennuksen välissä on kapeaa istutettua vihervyöhykettä.

Pihataso on suhteellisen avoin nurmikenttä, rakenteet ovat graniittia. Sisäpihan vesiteema on Aallon muuhun tuotantoon suhteutettuna poikkeuksellisen vahva: pihaa reunustavat kaksi kapeaa klinkkerilaattapintaista vesikanaalia ja niihin liittyvät vesialtaat. Kanaaleista toinen sijaitsee pihan eteläpäässä kirjaston seinustalla, jossa siihen liittyvät pienet seinästä tulevat vesisuihkut sekä neliskulmainen vesiallas koristepuineen pihan kulkuväylien yhtymäkohdassa. Toinen kanaali kulkee laatoituksen alitse ja kiertää pihan vastakkaista pohjoislaitaa johtaen puistiksoon laskeutuvaan kaskadiputoukseen. Kanaalien vieressä kulkee kahden graniittilaatan levyinen väylä. Kanaalin seinänpuoleinen reuna on päällystetty valkoiseksi maalatulla halkaistulla metalliputkella. Pohjoisella pihalla kanaalia reunustavat erilaiset puut. Altaat ovat graniittirakenteisia ja yhtyvät materiaalimaailmaltaan pihalaatoitukseen, sokkeli-, seinä- ja muurirakenteisiin. Valaisimissa ja kaiteissa on käytetty pronssia, kuparia ja terästä. Tontin eteläkulman runsas istutus jatkuu pihatasonle.

Kulkureittien osana ovat myös henkilökunnan sisäänkäynnin pohjoispuolella rakennuksen alittava huoltoliikenteen luiska sekä rakennuksen edustan graniittilaatoituksen molemmilta puoliilta reunustama ”edustusliikenteen” ajokaista.

SÄILYNEISYYS JA MUUTOKSET

Rakennuksessa on tehty vuosien varrella useita Kansaneläkelaitoksen toimintaan liittyviä muutoksia, mutta se on siitä huolimatta säilyttänyt hyvin 1950-luvun arkkitehtoniset ja sisustustaiteelliset piirteensä. Valtaosa muutoksista on sovitettu rakennuksen arkkitehtuuriin. Suuri osa niistä onkin suunniteltu Alvar Aallon toimistossa. Useita muutoksia voi pitää jo historiallisina kerrostumina, jotka heijastavat instituutiossa ja sen toiminnassa tapahtunutta kehitystä käyttäjän ja käyttötarkoituksen pysyntyä koko ajan samana. Kansaneläkelaitos on hoitanut kiinteistöään sen arvon tuntien, minkä kohteen säilyneisyys osoittaa.

Vuosina 1972–1974 tehtiin aiempaa laajempia muutostöitä, joista merkittävimpiin tiloihin, esimerkiksi 5. kerrokseen kohdistuneista, vastasi Aallon arkkitehtitoimisto. Muutos- ja korjaustyöt jatkuivat vaihteittain 1985–1995. Tuona ajanjaksona arkkitehtisuunnittelusta vastasi Alvar Aalto & Co. Yksi merkittävä muutos oli se, että asiakkaita aiemmin palvellut piiritoimisto muutettiin ensin avotoimistoksi ja sitten auditorio- ja näyttelytilaksi.

Vuosien 1995–2004 aikana tehtiin yksittäisiä suppeita muutostöitä. Viime vuosien korjaukset ja muutokset ovat puolestaan olleet perusteellisempia. 2000-luvulla talossa on tehty mm. vaihteittain linjasaneeraukset. Muutokset ovat koskettaneet myös keskeisiä sisätiloja. Toimenpiteet ovat olleet enimmäkseen käytön kannalta välttämättömiä.

Asunnot on muutettu vaihteittain toimistoiksi. Voimistelusalit on muutettu kokoustiloiksi. Toimistiloja on järjestetty uudelleen ja osin muutettu monitilatoimistoiksi poistamalla väliseiniä. Osa näin käsitellyistä tiloista oli aikaisemmissa vaiheissa jaettu pienemmiksi.

SUUNNITTELIJAT

Alvar Aalto (1898–1976) valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1921 ja perusti arkkitehtitoimiston Jyväskylään vuonna 1923. Seuraavana vuonna hän avioitui arkkitehti Aino Marsion (1894–1949) kanssa ja he jakoivat yhteisen toimiston. Toimisto muutti 1927 Turkuun ja vuonna 1933 Helsinkiin.

Uransa aikana Aalto teki laajan elämäntyön, johon sisältyi erityyppisiä rakennuksia Suomessa, Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Hänen merkittävä panoksensa huonekalu-, valaisin- ja sisustussuunnitteluun todentui erityisesti vuonna 1935 perustetun Artekin kautta. Alvar Aalto toimi Suomen arkkitehtiliiton puheenjohtajana 1943–58. Hän toimi vieraillevana professorina Massachusetts Institute of Technologyssa (MIT) Yhdysvalloissa 1946–48. Hän oli Suomen akatemian jäsen vuodesta 1955 ja akatemian esimies 1963–68. Aalto sai huomattavan määrän kunnianosoituksia ja palkintoja eri puolilta maailmaa.

Aalto siirtyi uransa alussa sujuvasti pohjoismaisesta klassisismista funktionalistiseen modernismiin ja sodan jälkeen orgaanisempaan arkkitehtuuri-ilmaisuun. Aalto solmi 1952 uuden avioliiton työtoverinsa arkkitehti Elissa (Elsa Kaisa) Mäkinien (1922–1994) kanssa. Aallon persoonallisimmat työt syntyivät 1950-luvulla. Keskeiseksi materiaaliksi tuli punatiili yhdessä kuparin ja puun kanssa. Kansaneläkelaitoksen rinnalla keskeisiä vaiheen esimerkkejä ovat Säynätsalon kunnantalo (1952), Kulttuuritalo (1958) ja Teknillisen korkeakoulun alue Otaniemessä (1949–).

Alvar Aalto on ollut 1930-luvulta saakka kansainvälisesti tunnetuin suomalainen arkkitehti.

Aallon toimistossa Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin projektiarkkitehteina olivat Keijo Ström, Olavi Tuomisto ja Olli Penttilä. Kohteen rakennesuunnittelusta vastasi DI Martti Hagman, lämpö-, vesi- ja ilmanvaihtosuunnitelmista DI Torsten Kranck ja sähkösuunnitelmista insinööri Risto Mäenpää. Akustiikan asiantuntijana konsultoitii DI Paavo Arnia.

KAAVA- JA SUOJELUTILANNE

Uudenmaan voimassa olevien maakuntakaavojen yhdistelmässä Kelan pääkonttorin tontti kuuluu taajamatoimintojen alueeseen sekä valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY 2009). Taajamatoimintojen aluetta suunnitellaan asumisen, ympäristöönsä soveltuvien työpaikkatoimintojen sekä näihin liittyvien palveluiden ja toimintojen alueena.

Helsingin 2018 lainvoiman saaneessa yleiskaava 2016:ssa tontti kuuluu kantakaupunki C2-alueeseen, jota kehitetään toiminnallisesti sekoittuneena asumisen, kaupan ja julkisten palvelujen, toimitilojen, hallinnon, puistojen, virkistys- ja liikuntapalvelujen sekä kaupunkikulttuurin alueena. Lisäksi tonttia sivuaa sijainniltaan ohjeellinen, metrona tai pikaraitiotienä toteutettava raideliikenteen runkoyhteys.

Voimassa olevassa asemakaavassa vuodelta 1982 Kansaneläkelaitoksen tontti on merkitty hallinto- ja viristorakennusten korttelialueeksi (YH). Rakennuksella ei ole suojelumerkintää, mutta rakennusalan rajat noudattavat olevaa rakennusta. Tontti on ollut rakennuskiellossa suojeluasian ratkaisemiseksi.

Kansaneläkelaitoksen toimitalo kuuluu Aallon arkkitehtuuria edustavaan sarjakohteeseen, joka on sisällytetty kulttuuriperintökohteena Unescon maailmanperinnön kansalliseen aieluetteluun 2021.

KULTTUURIHISTORIALLINEN MERKITTÄVYYS

Kohde kuuluu Taka-Töölön kerrostaloalueen valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön RKY 2009 ja on mainittu erikseen kohdekuvauksessa.

Kansaneläkelaitoksen pääkonttorilla pihatiloineen on itsenäisenä kohteenakin huomattavaa valtakunnallista ja rakennusperintölain 8 §:n tarkoittamaa merkitystä seuraavasti:

- Kansaneläkelaitoksen päätoimitalo on valtakunnallisesti ainutlaatuinen esimerkki. Se edustaa toisen maailmansodan jälkeisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista, instituution yhteiskunnallista merkitystä sekä sotienjälkeistä toimistorakentamista (kohdat 1, 3, 5: harvinaisuus, edustavuus, historiallinen todistusvoimaisuus).
- Kohde on yksi keskeinen teos Alvar Aallon tuotannossa, jolla on poikkeuksellisen huomattava arvo modernissa suomalaisessa ja kansainvälisesti arvostetussa rakennustaiteessa. Se kuvastaa hyvin Aallon 1940–1950-luvuilla suunnitteleminen julkisten rakennusten punatiiliarkkitehtuuria (kohta 3: edustavuus).
- Kohde on rakennustaiteelliselta merkitykseltään harvinaisen eheä 1950-luvun kokonaistaideteos, joka on säilynyt erityisen hyvin alkuperäistoteutuksen mukaisessa asussaan myös useiden sisätilojen sekä kiinteän ja irtaimen sisustuksen osalta. Merkitystä lisää se, että rakennus on säilynyt alkuperäisessä käytössä ja omistuksessa. (kohdat 1, 3, 4: harvinaisuus, edustavuus, alkuperäisyys).
- Harkitut ja monilta osin Aallon toimistossa suunnitellut muutokset soveltuvat rakennukseen. Käyttötarkoituksen pysyttyä samana ne kertovat instituution toiminnan kehityksestä (kohta 6: historiallinen kerroksisuus).

EHDOTUS SUOJELUN KOHDENTAMISESTA JA MÄÄRÄYKSISTÄ

Museovirasto esittää Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suojelemista rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla.

Voimassa oleva asemakaava vuodelta 1982 on suojelutavoitteiltaan vanhentunut. Asemakaava-alueella sijaitsevan kohteen suojelu lailla rakennusperinnön suojelusta on perusteltua lain 2 §:n mukaisesti, koska

- kohde on valtakunnallisesti merkittävä
- asemakaavatilanne on pysähtynyt toistuvien rakennuskieltojen vuoksi perusteena kohteen huomattava arvo ja soveltumattomuus asemakaavalla ratkaistavaksi suojelukohteeksi
- kohteen ominaispiirteiden säilymistä ei voida turvata riittävän kattavasti maankäyttö- ja rakennuslain nojalla erityisesti sisätilojen suojelutarpeen vuoksi.

Suojelun tavoitteena on turvata kohteen kokonaistaideteoksellisen luonteen säilyminen korjaus- ja muutostöissä, joiden suunnittelun laatuun voidaan suojelun

avulla vaikuttaa. Erityislainsäädäntöön perustuva suojelupäätös takaa myös rakennussuojelun asiantuntijoiden käytettävyyden korjaus- ja muutostöiden ohjauksessa. Suojelu on perusteltua myös siitä syystä, että kiinteistön ylläpidossa mahdollisesti tapahtuvat henkilövaihdokset eivät katkaisi hyvien käytäntöjen jatkumista tulevaisuudessa. Se luo puitteet kiinteistön arvon mukaiselle ylläpidolle kuitenkin siten, että rakennus voi jatkossakin täyttää käyttäjän tarpeet. Pääkonttori on merkittävä osa Kansaneläkelaitoksen institutionaalista identiteettiä, joten alkuperäisen käytön luonteva jatkuvuus on tärkeää myös rakennuksen historiallisen merkityksen kannalta.

Suojelutarve kohdistuu Kansaneläkelaitoksen pääkonttorirakennuksen ulkoasuun, rakennusrunkoon, keskeisiin sisätiloihin, kiinteään ja irtaimeen sisustukseen sekä korttelirajojen mukaiseen lähiympäristöön.

Lähiympäristö muodostuu korttelissa olevista pinnoista, materiaaleista, rakenteista, vesiaiheesta, valaistuksesta ja istutuksista.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton rakennusosista, yksityiskohdista, materiaaleista ja väryksestä. Terassit ja parvekkeet ovat osa julkisivua. Julkisivuaukkoihin liittyvät alkuperäiset rakennusosat eli ikkunat (mukaan lukien kattoikkunat) ja ovet ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen ja yksityiskohtineen. Ulkoasuun kuuluvat julkisivuihin ja katoksiin integroidut valaisimet.

Rakennusrunko käsittää kantavaan runkoon kuuluvat perustukset, ulkoseinät, muuratut ja valetut väliseinät, pylväät ja palkit, sekä ala-, väli- ja yläpohjat. Porrasjuoksut askelmineen sekä -tasanteet ovat osa rakennusrunkoa.

Keskeisissä sisätiloissa on suojeltavaa *kiinteää sisustusta* seuraavasti: Kaikissa alla mainituissa sisätiloissa suojeltavia pintoja ovat lattiat, seinät, pylväät ja katot materiaaleineen, käsittelytapoineen, väryksineen, jäsentelyineen ja rajaavine listoineen. Seiniin kuuluvat väliovet listoineen ja heloineen, ikkunoihin liittyvät verhoukset, verholaudat ja ikkunapenkit, ikkunasyvennykset sekä puhtaaksimuuratut tiiliseinät. Katoissa otetaan huomioon kattopintojen korkeusasemien vaihtelut. Tiloissa suojeltavia valaisimia ovat alkuperäiset seinä-, katto- ja riippuvalaisimet sekä vanhaa mallia, asennusperiaatetta ja sijoittelua noudattavat uudemmat valaisimet.

Keskeiset sisätilat sekä niissä lisäksi oleva erikoisempi kiinteä sisustus, kuten muusta poikkeavat pinnat tai yksityiskohdat, on mainittu alla tilakohtaisesti.

- sisäänkäyntikerrosten (1. ja 2. kerros) julkiset tilat ja niihin liittyvät kulut:

- ensimmäisen kerroksen sisäänkäynti-, tuulikaappi- ja aulatilat, kirjastoon ja lounasravintolaan johtavat käytävät ("henkilökunnan katu"): henkilökunnan sisäänkäynnin portaikko kaiteineen, alkuperäinen vahtimestarin vastaanottotiski, naulakot, peilit ja hyllyt, sankarivainajataulu ja hylly
- entinen Helsingin piiritoimisto eli nykyinen Kela-halli, hallin lehteri ja sinne johtava porras, hallin kattoikkunat valaisimineen
- kirjaston tilat: tuulikaappi, etutila, sen porras ja parvi kaiteineen, salin lukusyvennyks ja sitä kiertävä parvi yksityiskohtineen: hyllyt, selailutasot, porras, kaiteet, syvennyksen pöytä valaisimineen ja tuolit; tilojen kattoikkunat

- henkilökunnan lounasravintola ja sinne johtavat portaikot kaiteineen, tilaratkaisu tasoeroineen, puulattiainen esiintymislava, kattoikkunat, kattosäteilijät, sauvaklinkkeripintainen tarjoilutiski
- entinen liikuntasali, nykyisin kokoustila
- 3. kerros
 - Kela-hallin yläosa ja sitä kiertävät käytävät A- ja B-portaikkojen välisellä alueella
- 4. kerros
 - Kela-hallin yläosaa kiertävät käytävät A- ja B-portaikkojen välisellä alueella
- 5. kerros
 - aula- ja käytävätilat A- ja B-portaikkojen välisellä alueella
 - johtajiston lounastilat ja niihin liittyvät aula ja käytävä: seurusteluhuoneen takka, kiinteät kalusteet (astiakaappi, takkahuoneen sohvät)
 - neuvottelutilat (1 ja 2) ja niihin liittyvät aula ja käytävä: kaapistot
- 6. kerros
 - aula- ja käytävätilat A- ja B-portaikkojen välisellä alueella: ikkunakorokkeet kaiteineen, puurakenteet ikkunoiden yhteydessä, kiinteät sohvapöydät, naulakko
 - hallintoneuvoston/valtuutettujen tila (lisätyn hallituksen kokoushuone): puheenjohtajien koroke, alkuperäinen seinävaate
 - hallituksen kokoushuone
 - johtajiston työhuoneet ja niihin liittyvä aula ja käytävä
- portaikot A, B, C, D, E: mosaiikkibetoniset askelmat ja -jalkalistat, käsijohteet, B-portaan ikkunanedussäleiköt
- pater noster -hissi kerroksissa olevine vastaanottopöytineen, ”hallituksen hissini” tammipintainen hissikori ja hissiryhmäseinien klinkkeriverhoukset

Kaikkia tiloja koskien seuraavat elementit ovat suojeltavia: kattoikkunat, marmorilattiat, sisälasisseinät, pilarien marmoriset ja puiset kulmasuojat, ikkunapenkit, puuverhotut alakatot ja kattoverhoilut, valaisimet (toimistokerrosten Aalto-loisteputkivalaisimet, laatikkovalaisimet).

Rakennusperintölain nojalla on mahdollista rajatuissa tapauksissa suojella myös irtainta sisustusta (ks. perustelut HE 101/2009 luvut 1.1. sekä 7.1.). Perusteltua on esimerkiksi turvata tunnustetun suunnittelijan tiettyä tilaa varten suunnitteleman kokonaisuuden säilyminen osana arkkitehtonista kokonaistaideteosta.

Kansaeläkelaitoksen päätoimitalossa tällaisia kiinteän ja irtaimen sisustuksen muodostamia eheitä ja sisustustaiteelliselta arvoltaan merkittäviä kokonaisuuksia on seuraavasti:

- aulan sohvät
- kirjaston lukusyvennyksen pöytä, valaisimet ja tuolit
- henkilökunnan lounasravintolan pöydät ja tuolit
- hallintoneuvoston huone: edustajien pöydät ja tuolit
- johtajiston lounastilojen sohvät

- 6. kerroksen aulan "spaghetti"tuolit

Ensimmäisessä kerroksessa esillä olevaa kalustemaista työtilaa "puhuttelukoppia" ei voida suojella rakennusperintölain nojalla, koska se ei sijaitse alkuperäisellä paikallaan. Se on kuitenkin suositeltavaa säilyttää kertomassa alkuperäisestä toiminnasta.

Kohteelle ehdotetaan seuraavat suojelumääräykset:

1. Rakennusta lähiympäristöineen on hoidettava ja käytettävä siten, ettei niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikenny. Korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, muutosvaiheiden ja säilyneisyyden hyvään tuntemukseen. Korjaus- ja muutostöiden yhteydessä on huolehdittava siitä, että kohdetta koskeva rakennushistoriallinen tieto täydennetään ajantasaiseksi.
2. Pihaa on hoidettava säilyttäen rakenteet, vesiaihe, pinnat, valaistus ja istutukset.
3. Rakennuksen ulkoasu, rakennusrunko, keskeiset sisätilat sekä kiinteä ja irtain sisustus on säilytettävä "suojelun kohdentumisessa" määritellyn mukaisesti.
4. Kela-halli, aulatilat, henkilökunnan katu, henkilökunnan ruokala, kirjasto ja hallintoneuvoston tila on säilytettävä yhtenäisinä ja jatkuvina tiloina.
5. Korjaamisen lähtökohtana on suojeltujen rakenteiden, rakennusosien, materiaalien ja pintojen säilyminen. Korjauskelvottomat rakennusosat on uusittava alkuperäistä toteutusta vastaten. Mikäli rakennusosia on aiemmin uusittu tästä poiketen, on ne viimeistään elinkaarensa päässä uusittava rakennuksen ominaispiirteisiin soveltuvalla tavalla.
6. Rakennus- ja talotekniset sekä käyttötarkoituksen edellyttämät välttämättömät muutokset on sovittava rakennuksen arkkitehtuuriin ja muihin ominaispiirteisiin.
7. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä on kuultava Museovirastoa, joka myös antaa ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta.

Museovirasto pitää tärkeänä, että Kansaneläkelaitos ja Alvar Aalto -säätiö voivat osallistua suojelutavoitteiden yksityiskohtaiseen määrittelyyn Uudenmaan ELY-keskuksen valmistellessa lopullista päätöstä.

Pääjohtaja

Tiina Merisalo

Yli-intendentti

Sirkkaliisa Jetsonen

Jakelu Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Tiedoksi Alvar Aalto Säätiö
Helsingin kaupunginmuseo / Keski-Uudenmaan alueellinen vastuumuseo
Helsingin kaupunki

Asiakirjan sähköinen allekirjoitus
Elektronisk underskrift av document
Electronic signature of a document

Asia / Sak / Case

MV/00146/2023

**HELSINKI, Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin
rakennussuojelu, Nordenskiöldinkatu 12**

Asiakirja / Dokument / Document

MV/00146/2023-2

**HELSINKI, Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin
rakennussuojelu, Nordenskiöldinkatu 12**